

The Times Gazetesi'ne göre İngiliz dönemindeki Kıbrıs'ta idari ıslahat*

Kenan Olgun*
Emrah Balıkçioğlu**

Özet

The Times Gazetesi 1785'te "Universal Register Daily" adıyla kurulmuş; 1788'de ise "The Times" adını almıştır. Gazete İngiliz Hükümetlerinin âdeta resmi yayın organı konumunda olmaktadır. The Times'ın Osmanlı Devleti ile ilgili yayınlarına bakıldığında genellikle eleştirel yönün ağır bastığı görülmektedir. Bu durumu XIX. yüzyılda Osmanlı Ermenileri ile ilgili yazılarında görmek mümkündür. Söz konusu gazetede, İngilizlerin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti ile antlaşma imzalayarak Kıbrıs'a yerleşmesi ve adada yaptığı ıslahatla ilgili çok sayıda yazı yayımlanmıştır. Bu yazılarda İngiliz kamuoyunun Kıbrıs'taki halka, Osmanlı Sistemi'ne nasıl baktığı, İngiliz döneminde adada yürütülen ıslahatı ve Kıbrıs kamuoyunun buna tepkisini nasıl değerlendirdiği ayrıntılı olarak görülebilmektedir. Bu makalede, The Times Gazetesi'ne göre Kıbrıs'taki Osmanlı İdari Sistemi ve İngilizlerin 1878-1914 arasında adanın idari yapısında yaptıkları ıslahat ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: The Times, Kıbrıs, idari ıslahat, anayasa, yasama konseyi.

* Bu makale "The Times Gazetesi'ne göre Kıbrıs (1878-1914)" adlı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

*Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, kolgun@sakarya.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, emelgil@gmail.com

Administrative reforms in Cyprus according to The Times (1878-1914)

Kenan Olgun
Emrah Balıkçioğlu

Abstract

The Times Newspaper had been established as “Universal Register Daily” in 1785; it had taken “The Times” name in 1788. The Newspaper is like the official media organ of British Governments. The Times is also well-known with its unfavourable articles about the Ottoman Empire. This can be seen in these articles relating to Ottoman Armenians in the 19th century. There are great number of articles giving detailed information about the Cyprus Convention on June 4, 1878 between the Great Britain and Ottoman Empire, the occupation of Cyprus by the Great Britain and British reforms in the island in the Newspaper. British public opinion concerning the Cypriot people, the Ottoman System in the island, British reforms and Cyprus public opinion about those reforms can be seen in these articles. In this study, the Ottoman Administrative System and British administrative reforms in the island between 1878-1914 in Cyprus according to The Times Newspaper will be handled.

Key Words: The Times, Cyprus, administrative reform, constitution, the legislative council.

Giriş

1877 yılında, Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Amacı Balkanlarda, Slavlarla meskûn eyaletleri Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmak ve onlar üzerinde kuracağı nüfuz ile İstanbul ve Boğazlara yaklaşmaktı. Savaş boyunca, Rusya'yla Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da savaşan Osmanlı Devleti, batıda Plevne, doğuda ise Kars'ta bazı başarılı çarpışmalara rağmen subay kadrosunun, taşıt araçlarının, sağlık personelinin ve levazımının yetersizliği gibi nedenlerle yenilgiye uğramıştı. 1878'de ise, Rusya'yla Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da (Kars, Ardahan ve Batum) toprak kayıplarına neden olan Ayastafanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalanmıştı. Rusya'nın bu konumundan endişeye kapılan İngiltere Osmanlı Devleti'nin üzerine gelen Rus tehlikesini savuşturmakta yetersiz olduğu gerekçesiyle Kıbrıs'ın kendisine terk edilmesini istemişti¹. İngiltere'de Lord Derby yerine Dışişleri Bakanı olan Lord Salisbury, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Layard'ı harekete geçirmişti. Salisbury, 10 Mayıs 1878'de Layard'a gönderdiği bir mektupta, Rusya'nın Anadolu'nun kuzeydoğu köşesini elinde bulundurmasının Mezopotamya ve Suriye üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerden söz ederek, gönülsüzce de olsa, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir savunma antlaşması yapılmasının gerekli olabileceğini belirtmekteydi. Büyükelçi Layard, 25 Mayıs'ta Sultan II. Abdülhamit'le konuyu görüşmeye çalıştıysa da, Sultan'ın meseleyle ilgili kuşkuları ve birkaç gün önce selefi V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak isteyen Ali Suavi'nin gerçekleştirdiği Çırağan Baskını'nın etkisinden kurtulamaması gibi nedenlerle başarılı olamamıştı. Öte yandan, Lord Salisbury söz konusu antlaşmanın derhal yapılmasını istemekteydi. 29 Mayıs'ta "antlaşmanın bir an önce yapılması"nı isteyen bir telgrafi Layard'a yollayan Salisbury, ertesi gün de, ayrıntılı bir antlaşma taslağının büyükelçiye yollandığını bildirmişti. Layard ise İstanbul'da İngiliz karşıtı bir tutumun her an ortaya çıkabileceği düşüncesiyle antlaşma taslağı gelmeden harekete geçmek istemekteydi. Salisbury'ye yolladığı mesajda, "benim imzalayacağım anlaşmayı beğenmezseniz, onaylamayabilirsiniz; ya da herhangi bir değişiklik isteyecek olursanız, bunu da bir 'Ek'le sağlarız" demekteydi. Salisbury, özellikle 30 Mayıs tarihli telgrafında, Layard'dan antlaşmanın bir an önce imzalanmasını istemekteydi. Böyle bir antlaşma imzalayarak Doğu Anadolu'da "reform" yapmayı ve Kıbrıs'ı İngiliz yönetimine bırakmayı Osmanlı Devleti kabul etmediği takdirde, İngiltere'nin Ayastafanos Antlaşması'nın değiştirilmesi için Rusya'ya karşı mücadele

¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, C. VIII, 3. Baskı, Ankara 1988, s.43-72.

etmeyeceğinin, Rusya karşısında Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakacağıın Osmanlı yöneticilerine açıkça bildirilmesini istemişti². Bu durum Osmanlı Devleti'ne daha önce ultimatom vermemiş olan büyükelçi Layard'ın daha sert bir tutum takınmasına neden olmuştu. Antlaşma önerisini bir mazbata hâline getirip imzalaması için Saffet Paşa'ya ilettiğinde ve Saffet Paşa da buna itiraz ettiğinde İngiliz elçisi, “Eğer Osmanlı hükümeti bu antlaşmayı kabul etmezse kongrede barış şartlarını değiştirmeye İngiliz murahhasları çalışmayacak olduktan başka İngiliz Devleti donanması kuvvetiyle cebren Kıbrıs'ı istilâ edecektir” demişti³. Layard, Osmanlı yöneticilerine, 4 Haziran günü İngiliz Parlamentosu'nun toplanacağını, bu yüzden kendisinin önerdiği biçimiyle bir antlaşmaya razı olup olmadıklarını 3 Haziran akşamına kadar bildirmeleri gerektiğini söylemişti⁴. 4 Haziran günü Meclis-i Mahsusa antlaşmayı reddetmişti; ancak, Layard'ın İngiliz politikasının Osmanlı Devleti aleyhine değişeceğini belirtmesi üzerine Meclis yeniden toplanmış ve antlaşmayı kabul etmişti. Meclis'in aldığı karar aynı gün II. Abdülhamit tarafından uygun bulunmuştu. Ancak Osmanlı Devleti kendisinden gizli tutulan antlaşmayı öğrenen Rusya'nın olumsuz tepkisinden çekindiği için 7 Temmuz 1878'de İngiltere Kıbrıs'a çıkarma yapmasına rağmen 15 Temmuz'a kadar antlaşmayı onaylamamıştı. Sonunda, 15 Temmuz günü II. Abdülhamit, Kıbrıs Antlaşmasının üzerine kendi el yazısı ile “ Hukuk-ı Şahaneme asla hâlel gelmemek şartı ile muahedeyi imza ederim” diye yazarak, onayını vermişti⁵. II. Abdülhamit'in suret-i ferman-ı âlisi şöyledir:

“Adada kemâ kân bir mahkeme-i şer'îyye bulunmak ve bu mahkeme adanın ahali-i İslâmiyyesine aid mesâlih-i şer'îyyeyi rü'yete devam eylemek ve cevâmî-i şerife ve İslâm mezarlığı ve mekteplere ve adada bulunan sair te'sisat-i diniyyeye aid emvâl ve emlâk ve araziyi devlet-i müşarünileyhâ tarafından ta'yin olunacak bir me'mur ile birlikte idare için Evkâf-ı Hümayun Nezâreti tarafından ahali-i İslâmiyye-i cezirden biri me'mur edilmek ve cezire-i mezkûrenin elyevm taraf-i Devlet-i Aliyyeye i'tâ etmekte olduğu mürettebât yekûnundan masarif-i mahalliye ihrac kılındıktan sonra fazla kalacak miktarın sene be-sene taraf-i Devlet-i Aliyye'ye te'diye olunmak ve cezirede bulunan arazi-i emiriyye ve vakfiye serbestce fûruht olunarak veya iltizâma verilerek bunlardan hasıl olacak akça

² Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, I. Cilt, Ankara, 1984, s.21-23.

³ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.73.

⁴ Gürel, **a.g.e.**, s.23.

⁵ Gürel, **a.g.e.**, s.27.

varidât-ı mezkûre dahilinde tutulmamak ve devlet-i müşârünileyhâ umûr-ı nâfia ve sair faide-i umumiye makasidına mebnî lâzım gelen arazi ve arazi-i gayr-i mezruayı kıymet-i münasibe ile ve me'murları vasıtasıyla mubayaaya me'zun olmak şartıyla cezire idare-i muvakkatasının devlet-i müşârünileyhâya teslimi hususuna bilistizân irade-i Seniyye-i Mülûkâne mütealliktir".⁶

Fermana göre II. Abdülhamit, Kıbrıs adasında Müslümanların davalarına bakacak olan bir Şer'îye Mahkemesi kurulmasını istemiştir. Adadaki Müslümanlara ait mezar, camii, okul gibi yerlerin idaresini de Vakıflar Bakanlığı ve İngiltere tarafından atanacak birer memur vasıtasıyla yapılacağı ifade edilmiştir. Vakıflar Bakanlığı'nın atayacağı memur ada halkından seçilecektir. İngiltere Kıbrıs için Osmanlı'ya vergi verecek ancak toplanan vergiler öncelikle Kıbrıs adası için harcanacaktır.

II. Abdülhamit fermanında ayrıca Kıbrıs adasının İngiltere'ye devri esnasında adadaki Osmanlı memurlarını emrine aykırı hareket etmemeleri konusunda şöyle uyarmıştır:

*"Bu şartlarla, adı geçen adanın geçici yönetiminin, adı geçen devlete teslimi, duruma uygun olup, mülkün eşrafına bildirilir ki, bu emrimi almakla şeref sahibi olan sizler, ki vali ve mutasarrıf ve naib ve müftü ve diğer muhataplarımsınız, yukarıda anlatıldığı üzere, adı geçen adanın geçici yönetiminin, adı geçen devletin memurlarına teslimi konusunda yardımcı olmalı ve emrime aykırı bir hal ve hareket meydana gelmemesine ihtimam ve dikkat etmelisiniz."*⁷

Bunun dışında, Sultan'ın İngiltere'den de güvence istemesi üzerine elçi Layard "Zât-ı Hazret-i Padişahinin tasdik-i hümayunları vech ile tedafü-i ittifak muahedesiyle hukuk-ı şahanelerine asla hanel getirilmeyeceğini İngiltere sefir-i kebirî beyan eder" suretinde bir senet vermişti⁸. 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan ve iki maddeden oluşan Kıbrıs Muahedesinin maddeleri şöyledir:

"1. Madde: Rusya Devleti Batum, Ardahan, Kars veya adı geçen yerlerden birini işgali altında tutup da, ilerde her ne zaman olursa olsun, kesin Barış Antlaşması ile saptanan Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarından bir kısmını daha almaya kalkışacak olursa, İngiltere Devleti, bu toprakları silahla korumak ve savunmak üzere Osmanlı Devleti ile birleşme yükümlülüğü altına

⁶ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, (yay. haz: Bekir Sıtkı Baykal), II. Cilt, 3. Baskı, Ankara 1987, s.106.

⁷ Nazım Beratlı, *Kıbrıs Türklerinin Tarihi*, (3. Kitap), Lefkoşa 1999, s.31-32.

⁸ Karal, *a.g.e.*, s.73.

girer. Buna karşılık Padişah Hazretleri de, ülkesinde bulunan Hristiyan ve öteki uyrukların iyi yönetim ve korunması ile ilgili ilerde iki devlet arasında kararlaştırılacak olan gerekli reformları yapacağını İngiltere Devleti'ne vaat eder; ve İngiltere'nin yükümlülüklerini yerine getirmesi için gerekli bir önlem olmak üzere, Padişah Hazretleri ayrıca, Kıbrıs adasının İngiltere tarafından işgal edilip yönetilmesi için tahsisine de muvafakat eder.

“2. Madde: İşbu antlaşma onaylanacak ve onaylanmış kopyaları bir ay içinde veya mümkünse daha önce değiştirilecektir. İki tarafın temsilcileri onaylarını belirtmek üzere bu Antlaşmayı imzalamış ve mhrlemişlerdir.”⁹.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı almaktaki aceleciliğinden dolayı adanın mülkiyeti, idaresi ve konumuyla ilgili ek antlaşmalar yapma ihtiyacı dođmuřtu¹⁰. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ilk ek antlaşma 1 Temmuz 1878'de imzalanmıştı. Altı maddeden oluşan bu ek antlaşma şöyledir:

“1. Madde: Adadaki şer'i Mahkeme varlığını sürdürecek ve mahkeme adanın Müslüman halkının yalnız şer'i işlerine bakacaktır.

2. Madde: Camilerin, İslâm okul ve mezarlıklarının ve adada bulunan teki İslâm dinsel kurumlarının mallarını, mal kaynak ve topraklarını, İngiltere Hkmeti tarafından atanacak bir memurla birlikte yönetmesi için, Evkaf Yönetimi tarafından bir memur atanacaktır.

3. Madde: İngiltere Devleti, yönetim harcamaları çıkarıldıktan sonra, gelir fazlasını her yıl Babili'ye ödeyecek ve bu gelir fazlası son beş yıllık 22936 kese (£92.000) olarak kabul edilen ortalama gelir üzerinden hesaplanacaktır. Bu gelir fazlası, sonradan da usulüne uygun olarak araştırılacak ve bunun toplamından, son beş yılda Osmanlı Devleti'ne ve Padişah'a ait taşınmaz malların satılmasından ve iltizâma verilmesinden toplanan para düşülecektir.

4. Madde: Bab-ı li, Kıbrıs'ta bulunan Devlet'e ve Padişah'a ait taşınmaz malları (Arazi-i Mriye ve Emlk-i Hümayun) serbestçe satabilecek ve bunlardan toplanan para, 3. maddede sözü edilen ada gelirlerine dâhil sayılmayacaktır.

⁹ Gürel, a.g.e., s.24

¹⁰ Meltem Onurkan Samani, **Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s.29.

5. Madde: *İngiltere Devleti, bayındırlık işleri ve öteki kamu hizmetleri için gereken toprakla ekilmemiş toprakları, uygun bir bedel karşılığında almak için, görevlilerine gerekli yetkiyi verebilecektir.*

6. Madde: *Rusya, Kars'ı ve son savaşta Ermenistan'da işgal etmiş olduğu öteki yerleri Osmanlı Devleti'ne geri verdiği takdirde, Kıbrıs adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma'nın hükmü kalmayacaktır.*"¹¹.

İkinci ek antlaşma ise 14 Ağustos 1878'de yapılmıştı. Buna göre İngiltere adanın işgal ve yönetimi süresince her türlü kanun ve sair mevzuatı yapma hakkına sahip oluyordu. Böylece, İngiltere sadece yönetim değil, fakat dolaylı bir "egemenlik" tesis etmişti¹². Antlaşma şu şekildedir:

"İki taraf antlaşmayı güvence altına alarak, Sultan Hazretleri'nin işgale razı olmasının bir sonucu olarak, 1 Temmuz 1878 tarihli Ek'in 1,2 ve 4. Maddelerinin değişmemesi kaydıyla, Kıbrıs'ın İngilizler tarafından işgali boyunca ve işgalin bitiminden sonra sona erecek şekilde, adanın yönetilmesi için gereken kanunların ve düzenlemelerin Majesteleri Kraliçe adına belirlenmesi konsolosluk ve ticaret işlerinin İngiltere'nin çıkarlarına göre düzenlenmesi konusunda anlaşmıştır."¹³.

Bu antlaşmalar yapıldıktan ve Kıbrıs'ın işgali yetkisini kendilerine veren 7 Temmuz tarihli fermanı aldıktan sonra İngilizler, Berlin Kongresi oturumlarının bitiminin hemen ardından, 12 Temmuz'da Kıbrıs' a çıkmışlardır¹⁴. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Antlaşması'nı onaylamasını bekleyemeyecek kadar hızlı hareket eden İngiltere, ilk birliklerini Kıbrıs'ın güneyinde iki önemli ilçe olan Larnaka ve Limasol'a çıkarmıştı. Larnaka limanında Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Kıbrıs'ı devir teslim töreni yapılmıştı. Bölgesel Türk yöneticileri ve limanda İngiliz bölüğüne komuta eden Koramiral Lord John Hay, Semih (veya Sami) Paşa'nın (Sultan Fermanı'nın taşımakla yükümlü kişi) Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi ile ilgili Sultan Fermanı'nın okumasında hazır bulunmuşlardı¹⁵. Ertesi gün İngiliz bayrağı çekilerek tören yapılmıştı. Antlaşma hukukuna göre Kıbrıs bir İngiliz sömürgesi olmadığı,

¹¹ Gürel, a.g.e., s.25; Rifat Uçarol, **1878 Cyprus Dispute & The Ottoman-British Agreement**, Lefkoşe 2000, s.76.

¹² Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 4. Baskı, İstanbul 2006, s.536-537; Nasim Zia, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Ankara 1975, s.43.

¹³ Uçarol, a.g.e., s.137.

¹⁴ Gürel, a.g.e., s.27.

¹⁵ **The Times**, 15 Temmuz 1878.

tam tersine hukuken Türk toprağı kabul edildiği için bir sömürge valisi atanamazdı. Onun yerine Sir Garnet Wolseley Yüksek Komiser olarak grevlendirilmiřti¹⁶. 22 Temmuz günü Wolseley gelip adanın geçici yönetiminin başında bulunan Lord John Hay'den görevi devralmış ve ardından İngiltere Kraliçesi'nin bildirisi okunmuřtu¹⁷. Kıbrıs'ın İngiliz birliklerince işgali 6 Ağustos 1878 tarihinde tamamlanmıştı. Ancak Hintli birlikler kısa bir süre sonra bilinmeyen bir sebeple Hindistan'a geri gnderilmiřti¹⁸. Birliklerin Kıbrıs'taki bölgelere göre dağılımı ise şoyledir:

*“Larnaka'da Bombay İstihkmcıları ve 9'uncu Bombay Piyadesi'nden iki birlik. Çiftlik Kampı'nda F Bataryası, 2'inci Kraliyet Topçu Tugayı, 1'inci Bombay Mızraklı Süvari garnizonu, 42'inci Alay, 101'inci Alay ve 71'inci Alay, ve Madras İstihkmcıları'ndan bir bölük. Lefkoşe'de 2'inci Gurka Alayı, 1'inci Bombay Mızraklı Svarisi'nden bir süvari bölüğü ve 31'inci Kraliyet Mühendisleri Birliği. Girne'de 25'inci Madras Yerli Piyadesi. Baf'ta 13'nc Bengal Piyadesi. Limasol'da, 31'inci Pencap Piyadesi. Magosa'da 26'inci Bengal Yerli Piyadesi.”*¹⁹

İngiliz kamuoyunun haberi olmadan gizlice Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılmasını içeren antlaşmanın yapılması İngiltere'de tepkilere neden olmuştu. Özellikle muhalefette olan Liberaller ve Liberallerin nderi Lord Gladstone İngiltere'nin Kıbrıs'ı almakla Rus tehlikesiyle karşılaşacağını dřnmekteydiler²⁰. Muhalefetin diğer bir itirazı Rusya'nın Kars, Ardahan ve Batum'u almasının İngiliz sömürgesi Hindistan'a zarar vermeyeceği yönündeydi. Liberaller ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs'ı almakla Akdeniz'de çıkarları olan diğer önemli bir devlet olan Fransa'nın olumsuz tepkisine neden olduğunu savunmuřlardı²¹. Bu itiraz da doğruluk payı olduğu söylenebilir. Nitekim İngiliz Hkmeti 1878'de Osmanlı Devleti'yle yürüttüğü Kıbrıs görüşmeleri esnasında önemli bir devlet olarak gördüğü Fransa'nın olası itirazını önlemek istemişti. O nedenle Fransa'ya Osmanlı toprağı olan Tunus'u nermiřti²². Bundan başka, Liberallerden Lord Granville Kıbrıs'ın bir deniz ss olarak kullanılmasının aleyhinde bulunmayan tek bir deniz subayı tanımadığını ne srmşti. Liberaller dışında Kıbrıs'ın İngiltere tarafından alınmasına itiraz edenler de vardı. İngiliz Amiral W.F.Martin,

¹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri**, I. Cilt, İstanbul 1960, s.17.

¹⁷ **The Times**, 24 Temmuz 1878.

¹⁸ **The Times**, 27 Ağustos 1878.

¹⁹ **The Times**, 15 Ağustos 1878.

²⁰ Zia, **a.g.e.**, s.51; Gürel, **a.g.e.**, s.30.

²¹ Zia, **a.g.e.**, s.54.

²² Gürel, **a.g.e.**, s.30.

Kıbrıs'ın alınmasını, hem stratejik, hem siyasî ve hem de ekonomik bakımdan eleştiren bir yazı kaleme almıştı. 1878'in Eylül ayında "Fortnight Review" adlı yayın organında çıkan "A Political Epilogue" adlı makalede Kıbrıs'ın kıtlık yüzünden tahrip olmuş, sıtma yuvası, limansız, sayıları gittikçe artan cüzzamlı kalabalığın yaşadığı bir ada olduğu iddia edilmekteydi. Bu makalenin iddiasına göre, ada İngiliz Hükümeti açısından Osmanlı Devleti'ni savunmak için para harcamaya değer görünmekteydi. 1878 yılında İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Henry Layard iyi bir limandan mahrum oluşunun Kıbrıs'ı bir donanma üssü olarak işe yaramaz hâle getirdiği görüşünü savunmuştu²³. İngiliz diplomat ve şarkiyyatçı Edward B. Eastwick de 1878 yılında The Times'a yazdığı bir yazıda Kıbrıs'ın İngiltere için bir yararı olmayacağını öne sürmekteydi²⁴. İngiliz kamuoyunda görülen ve yukarıda belirtilen bazı şiddetli itirazlara rağmen iktidarda bulunan Muhafazakârlar Kıbrıs'ın alınmasının İngiliz çıkarları lehine olduğunu savunmuşlardı. Onların iddiasına göre, İngilizlerin Kıbrıs'ı alması ada halkına maddi avantajlar sağlayacaktı. İkincisi, İngiltere'nin Hindistan'a sahip olması Kıbrıs'ın içinde bulunduğu bölgeyle ilgilenmesini gerekli kılmaktaydı. Muhafazakârların üçüncü iddiası ise, Rusya'nın ilerleyişine Kıbrıs'ın alınmasıyla dur dendiği idi. Başta The Times Gazetesi olmak üzere çeşitli İngiliz gazeteleri de İngiltere'nin Kıbrıs'ı alması konusunda iktidara destek vermişlerdi. Hatta İngiltere Kraliçesi Viktorya bile sevincini dile getirmişti. Bu gelişmeler yaşanırken, Kıbrıs Antlaşması da Lordlar Kamarası'nda ittifakla, Avam Kamarası'nda 143 kişilik bir çoğunlukla onaylanmıştı²⁵. Böylece adada 1878 yılından itibaren İngiliz yönetimi dönemi başlamış oluyordu.

Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta idari yapı

İngilizler Kıbrıs'a yerleştikten sonra The Times Gazetesi'nde adadaki Osmanlı idari sistemi ve İngilizlerin idari alanda yaptıkları ıslahatla ilgili yazılar çıkmıştır. Ancak bunlara geçmeden önce gazetenin bakış açısının daha iyi anlaşılması bakımından Osmanlı döneminde Kıbrıs'ın idari yapısını incelemek yararlı olacaktır. 1571'de Osmanlı Devleti adanın fethini tamamladıktan sonra, Kıbrıs bir Beylerbeyliği hâline getirilmiş ve 1670'e kadar bir Beylerbeyi, 1670-1687 yılları arasında Kaptan Paşalığı'na bağlı Müsellim, 1687-1785 yılları arasında Sadrazam'a bağlı Muhassıl, 1785-1839 yılları arasında Divân-ı Hümayun'a bağlı Muhassıl tarafından idare edilmiştir. 1839-1861 yılları arasında Divân-ı Hümayun'a bağlı

²³ Zia, a.g.e., s.53.

²⁴ *The Times*, 13 Temmuz 1878.

²⁵ Zia, a.g.e., s.56-59.

Kaymakam, 1861-1868 yılları arasında Rodos Paşalığı'na bağlı Kaymakam, 1868-1870 yılları arasında Çanakkale Valisi'ne bağlı Mutasarrıf, 1870-1878 yılları arasında ise Divân'a bağlı Mutasarrıf ile yönetilmiştir²⁶. Kıbrıs fetihten sonra Baf, Magosa ve Girne olmak üzere üç sancağa bölünmüş ve bunların başına sancakbeyleri atanmıştır. İçel, Silifke, Tarsus, Suriye'den de Trablusşam sancaklarına bağlanan Kıbrıs Beylerbeyi kazalardan nahiyelere, nahiyelerden köylere bölünmüştür. Sancakbeyliğinin kaldırılmasından sonra ada on yedi kazaya (ilçeye) ayrılmıştır. Söz konusu kazalar şunlardır: Tuzla, Limasol, Piskobu, Gilân, Evdim, Magosa, Karpas, Dağ (Orini), Değirmenlik, Baf, Kukla, Hrisofu, Lefke, Omorfo, Mesarya ve Girne²⁷. Bu idari taksimat, zaman zaman değişerek, İngiliz dönemi başında, altı kaza (ilçe) ve on altı nahiye biçimine ulaşmıştır²⁸. Kazaların en yüksek yöneticileri başkent Lefkoşe'deki başkadı ve diğer kazalardaki kadılar olmaktadır²⁹. Nahiyelerde ise kadılara bağlı naib adı verilen yöneticiler görev yapmaktaydı³⁰. Tanzimat döneminde Kıbrıs'ta Meclis-i Kebir kurulmuştu³¹. Osmanlı Devleti Kıbrıs'ta kurduğu idari sistemde eşit temsiliyete önem vermişti. İdari ve mali konularla ilgili tüm yetkilerin toplandığı bir merkez olan Meclis-i Kebir'de (Divân) Başkan Vali idi. Meclis-i Kebir'in Tanzimat dönemine kadar üyeleri şunlardı: Divân Efendisi, Tezkereci, Defterdar, Defterdar Emîni, Ruznâmecî ve Yeniçeri Ağası³². 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra bu sayı dört Türk üye, Başpiskopos, Ortodoks Rum cemaati, Ermeni cemaati ve Maronit cemaatini temsil eden birer üye olmak üzere sekiz üye olmuştur. Bu sayı daha sonra artmaya devam etmiştir. Türk yönetiminin sonlarına doğru Divân üyeliği genişletilmiş; Maliyeci, Mukayyit, üç Müslüman ve seçimle gelen üç Hristiyan ve Başpiskopos Divân üyeleri olarak görev yapmaya başlamıştır³³. Rum Ortodoks Başpiskoposu Meclis-i Kebir'in atanmış üyesiydi; üç Müslüman ve üç Hristiyan üye de kendi cemaatleri tarafından Meclis üyeliğine seçilmekteydi. Müslüman üyeler herhangi bir maaş almıyorlardı; hâlbuki Hristiyan üyelere kendi seçmenleri tarafından yapılan bağışlarla maaş ödenmekteydi. Meclis-i İdare olarak bilinen, kazaların yanı sıra nahiyelerde de yer alan meclisler de idari işlerden sorumluydular. Bunlar Kaymakam'ın veya Müdür'ün

²⁶ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi (1570-1878)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe, 2001, s.68-71; Vehbi Z. Serter, **Kıbrıs Tarihi**, KKTC MEB Yayınları, Lefkoşe, 2001, s.67-68.

²⁷ Serter, **a.g.e.**, s.68.

²⁸ Nazım Beratlı, **İngiliz Dönemi Başlarına Kadar Kıbrıslı Türklerin Tarihi, Kimliğin Kökenleri**, C.I, 1.Baskı, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşe, 1993, s. 218.

²⁹ Serter, **a.g.e.**, s.68.

³⁰ Gazioğlu, **Kıbrıs Türk...**, s.75.

³¹ Mehmet Demiryürek, **Nizâm-ı Cedid'ten II. Meşrutiyet'e Osmanlı Reform Sürecinde Kıbrıs**, 1.Baskı, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2010, s.133-136.

³² Serter, **a.g.e.**, s.68

³³ Gazioğlu, **Kıbrıs Türk...**, s.79.

başkanlığında üç Hristiyan ve üç Müslüman üyeden oluşmaktaydılar. Kazalardaki idare meclisleri atanmış üyeler olarak Kaymakam veya Müdür, Kadı, Piskopos, Mal müdürü ile iki Müslüman ve iki gayrimüslim seçilmiş üyeden oluşmaktaydı. 1878'de başkent Lefkoşe'deki İdare Meclisi'nde, kendi toplum üyeleri tarafından seçilen iki Müslüman ve iki Hristiyan ile Mutasarrıf, Kadı, müftü, başpiskopos, muhasebeci, başkâtip ve Evkâf muhasebecisi bulunmaktaydı. Başkentteki Belediye Meclisi bir Müslüman'ın başkanlık ettiği üç Müslüman ve üç Hristiyan'dan oluşurken, yine bir Müslüman'ın başkan olduğu diğer belediye meclisleri iki Müslüman ve iki Hristiyan'dan oluşmaktaydı. Söz konusu meclisler sağlık, temizlik, hijyen, yol ve şehir planlaması, inşaat denetimi ve diğer belediye görevleriyle hizmetlerini yerine getirmekteydi³⁴. Tanzimat Fermanı'ndan sonra, bir yenilik İdari Meclis'in yanına Adli Meclis'in kurulması olmuştu. Ayrıca 1868'de dördü Türk, üçü Rum, biri Ermeni olmak üzere dört Müslüman, dört gayrimüslimden yani sekiz seçilmiş sekiz de atanmış üyeden oluşan on altı kişilik Danışma Meclisi kurulmuştu³⁵. Diğer bir yenilik ise kaza ve nahiye yönetiminde olmuştu. Kazalarda kadıların yerini kaymakamlar, nahiyelerde ise naiblerin yerini müdürler almıştı³⁶. Köylerde ise 1829'da mahalle halkının seçimiyle işbaşına getirilen muhtarlar görev yapmaya başlamıştı³⁷. Muhtarlar ve azalar köy halkı tarafından seçilmekteydi. Köy halkı Türklerden oluşuyorsa muhtar Türk, Rumlardan oluşursa Rum olmaktaydı. Karma köylerde ise Türk ve Rum nüfusunun köy nüfusuna oranına göre Türk ve Rum muhtarlar belirlenmekteydi. Vergileri muhtar düzenler, sokakların temizlenmesine ve diğer belediye işlerine onlar göz kulak olurdu. 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye devredildikten sonra adaya gelen ilk İngilizlerden biri olan W. Hepworth Dixon adıyla ilgili gözlemlerini anlattığı kitabında köylerin kendi yasalarına sahip olduğunu ve kendi muhtarlarını seçebildiklerini belirterek Osmanlı dönemindeki muhtarlık sistemini övmüştü³⁸.

The Times Gazetesi'ne göre Kıbrıs'taki Osmanlı idari yapısı

Yukarıda değinilen Kıbrıs'taki Osmanlı idari yapısı The Times Gazetesi'nde de yer almıştır. Gazeteye göre, ilk olarak İngiltere Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden devraldığına, ada idari bakımdan altı ilçeye bölünmüş durumdaydı³⁹. İlçeler ise şunlardı: Lefkoşe, Magosa,

³⁴ Gazioglu, **Kıbrıs Türk...**, s.73-74.

³⁵ Beratlı, **İngiliz Dönemi...**, s.219-220.

³⁶ Gazioglu, **Kıbrıs Türk...**, s.75.

³⁷ Kemal Çiçek, "Kıbrıs'ta Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu", **XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara 12-16 Eylül 1994, TTK, Ankara, 1999, s.1255.

³⁸ Gazioglu, **Kıbrıs Türk...**, s.75.

³⁹ **The Times**, 14 Temmuz 1879.

Larnaka, Limasol, Baf ve Girne. Bu altı ilçenin idari yöneticileri de “Kaymakamlar” idi⁴⁰. 1878 yılında Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi kurulduğunda adanın idari durumunu ise The Times Gazetesi'nin Kıbrıs muhabiri okuyuculara şöyle aktarmaktadır:

“Osmanlı Devleti ülkeyi bir Genel Vali veya Vali'nin yönetimi altındaki vilayetlere; vilayetleri bir Vali veya Mutasarrıf'ın yönetimi altındaki sancaklara, sancakları da bir Kaymakam'ın yönetimi altındaki kazalara bölmüştür. Kazalarda bir Müdür'ün yönetimi altında nahiyeye adı verilen, nahiyenin de bölündüğü ve Muhtarlar tarafından yönetilen köyler vardır. Valiler, Mutasarrıflar ve Kaymakamlar Bâb-ı Âli tarafından atanırlar; kazanın Kaymakamı Müdür'ü görevlendirir ve Muhtarlar yerel seçim yoluyla seçilir. Makamdaki her Vali kendi işinde ona yardım edecek seçilmiş insanlardan oluşan idari meclise sahiptir ve her vilayette ve sancakta Bâb-ı Âli tarafından atanan Maliyeciler ve Başkâtipler vardır.”⁴¹.

Adli Meclis ile ilgili ise gazetede şu bilgiler yer almaktadır:

“Adanın merkezi yönetimi, Türk ve Hristiyanlardan oluşan karma bir heyetin oluşturduğu, biri idari biri de adli olmak üzere iki Meclis'ten oluşmaktadır. Adli Meclis, Meclis-i Dava, Başkan olarak bir Kadı (Yargıç), iki Hristiyan ve iki Müslüman olmak üzere toplam beş üyeden oluşmaktadır. Meclis-i İdari üçü Hristiyan ve beşi Müslüman, yani başkan olarak Kaymakam, Kadı (Yargıç), halk ve ilçenin Hristiyan papazı tarafından seçilmiş iki Hristiyan ile üç Müslüman olmak üzere sekiz kişiden oluşmaktadır. Merkezi idarenin makamı başkent Lefkoşe'dedir.”⁴².

The Times Gazetesi Adli Meclis'in biraz daha ayrıntılı tanımı ise şöyle vermektedir:

“Adli Meclis, her bölgede Kadı'nın başkanlığında iki Hristiyan ve iki Müslüman'dan oluşan bir meclistir. Bu meclis yıllık olarak belirlenen 1000 kuruş veya faiz olarak 100 kuruş içeren davalarda temyiz olmaksızın yargılama ile şer'i kanuna bağlı olmayan ve daha büyük öneme haiz bütün davalarda temyiz olduğu bir yargılama yetkisine sahiptir.”⁴³.

⁴⁰ **The Times**, 7 Ağustos 1878.

⁴¹ **The Times**, 1 Ekim 1878.

⁴² **The Times**, 8 Ağustos 1878.

⁴³ **The Times**, 5 Kasım 1878.

Başkent Lefkoşe'de bazı ceza davalarına bakan bir Ceza Mahkemesi bulunmaktadır⁴⁴. Ayrıca bütün temyiz davalarının görüldüğü ve Meclis-i Temyiz adı verilen bir Temyiz Mahkemesi vardır⁴⁵. Kıbrıs'taki The Times muhabiri yerel yönetimlerdeki alt meclislerin işleyişini de şöyle yazmaktadır:

*“Kıbrıs'ta adli işlevler gibi işlevleri yerine getiren en alt mecliste eşit sayıda Türklerin ve Hristiyanların seçilmesiyle oluşan, Türklerin veya Rumların sayısal olarak üstün olduğu orana göre kanunen bir Türk veya bir Hristiyan Müdür veya Belediye Başkanı tarafından yönetilen köy meclisleri veya köy dernekleri vardır. Bu meclisler bireyler üzerinde vergilendirme tahakkuku ve vergilerin toplanması gibi belediye işlerine bakmaktadır ve yerel bir hukuk mahkemesidir.”*⁴⁶.

Kıbrıs'taki Osmanlı Sistemi'ni inceleyen Ahmet C. Gazioğlu'na göre, Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın uzun tarihinde ilk kez, 1571 yılından itibaren yerel yöneticileri halkın seçtiği özerk bir yönetim şekli uygulamaya başlamıştır⁴⁷. Hatta onun belirttiğine göre, 1878'de Kıbrıs'a gelen ilk İngilizlerden biri olan W. Hepworth Dixon, aynı yıl adada gördüklerini, gözlem ve izlenimlerini anlatan kitabında, adadaki Osmanlı yönetimi hakkında önemli bilgiler vermekte ve Kıbrıs'ta bir “Halk Cumhuriyeti”nin varlığından söz etmektedir⁴⁸. Bununla birlikte, The Times Gazetesi'nin Kıbrıs yazılarında genellikle Kıbrıs'taki Osmanlı Devleti aleyhtarı bir tutum sergilenmekte ve Kıbrıs'taki Osmanlı İdari Sistemi yerilmektedir.

İlk olarak idari düzene eleştiri konusunda The Times'ın Lefkoşe muhabirinin tespitleri karşımıza çıkmaktadır. Muhabire göre, ilk bakışta Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta getirdiği idari yapılanma iyi kurgulanmıştır; ancak merkezileştirme yüzünden, her makamın yetkisi sınırlı olduğundan ve idari uygulamaları bir üst makama havale ettiğinden yönetimde bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. The Times muhabiri iddiasını şu ifadelerle kanıtlamaya çalışmıştır:

“Vali Yardımcısı tasarılarını Vali'ye, Vali de onları tekrar Genel Vali'ye göndermek zorundadır; o zamana kadar onlardan bir şey kalırsa, islahatın incelmış teli muhtemelen en son Bâb-ı Âli'nin ağına asılır, ve orada kalır. Kanun

⁴⁴ **The Times**, 8 Ağustos 1878.

⁴⁵ **The Times**, 5 Kasım 1878.

⁴⁶ **The Times**, 5 Kasım 1878..

⁴⁷ Gazioğlu, **Kıbrıs Türk...**, s.71.

⁴⁹ Gazioğlu, **Kıbrıs Türk...**, s.71

⁵⁰ **The Times**, 1 Ekim 1878.

ve düzen konularında benzer yapıda zorluklar vardır. Her Müdür barışı korumak ve cemaatini iyi yönetmekle görevlendirilir; ancak tam yetkiden yoksundur. Bir suçluyu Kaymakam'ın onayı ve işbirliği olmadan tutuklatamaz; onu ilçe merkezinde işlem başlatacak olan makama ve polise teslim etmek zorundadır. Ve en sonunda, ülkenin büyük bir kısmı soygunculara ve eşkıyaya kalmaktadır. Bu kişiler yaşadıkları civardaki yetkililerin korkusundan uzak oldukları için kendilerini güvende hissetmektedirler. Kaymakamlık polisinin 24 saat içinde suç mahaline gelmesinin en azından kaçmalarına yeteceğini bilmektedirler ve yağmalarına devam etmektedirler.”⁴⁹.

Muhabirin iddiasına göre, kaymakamlar suçlulara yaptırım konusunda sınırlı yetkiye sahip olduğu için, yerel yönetimlerin egemenlik alanı dâhilinde soygunculuk ve eşkıya bir olgu hâline gelmiştir. İdari meclisler danışmanlıktan öteye gidememektedir. İslahatta aksaklıklar yaşanmaktadır. Kıbrıs'taki The Times muhabiri merkezileştirmenin olumsuz etkilerini Kıbrıs'ın bir ilçesi olan Baf örneğinden yola çıkarak anlatmaya çalışmıştır. Osmanlı hukukunda suçluların tutuklanmasında, ormanların korunmasında, köprü yapımı, sulama, sulama hakkı veya sulama dengesinin kurulması vs. gibi bayındırlık işlerinde aşırı merkezileştirmenin, bölgesel yöneticilerin kısıtlı yetkilere sahip olmasının olumsuz sonuçlar getirdiğini ve önlem almada zaaf yaşandığını ileri sürmüştür. Ona göre, zenginlerin fakirlere karşı açtığı davalarda muhtarların yetkisi de aynı şekilde etkisiz kalmaktadır⁵⁰.

The Times Gazetesi'ne göre Kıbrıs'ta idari ıslahat

İngiltere, Kıbrıs'ı 1878 yılında işgal ettiği zaman, aday Osmanlı idari düzenine göre yönetmeyi uygun görmüştür⁵¹. Kıbrıs'ın Osmanlı dönemindeki idari bölünmesi İngiliz işgalinden sonra değişmemiştir⁵². Muhtarlıklar ve Belediye Meclisleri de oldukları gibi korunmuştur⁵³. Adanın ilk Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley vali ve altı kaymakamı görevlerinden alarak, ilçelere Yüksek Komiser'e bağlı ve “Sivil Komiser” adı verilen altı İngiliz memur tayin etmiştir⁵⁴. Sivil Komiserler yargılama, iktisadi, ticari, askeri, hukuki ve idari görevlerini yerine getirme ve kanunları uygulama yetkisine sahip olacaklardı. Ayrıca adli ve idari yetkilerle donatılacaklar; bütün olağanüstü durumlarda yetkilerini kullanacaklardı. Yüksek Komiser'in emirlerine itaat edilmesini ve hükümetin sıradan işlerinin

⁵⁰ **The Times**, 10 Ekim 1878.

⁵¹ Samani, **a.g.e.**, s.68-70.

⁵² **The Times**, 8 Ağustos 1878.

⁵³ Gürel, **a.g.e.**, s.36.

⁵⁴ Beratlı, **Kıbrıs Türklerinin...**, s.34.

mümkün olduğu kadar makamlar arasında eşgüdümle yapılmasını sağlayacaklardı⁵⁵. Sivil Komiserler mahkemelere ancak haksızlık olduğunda müdahale edebilecekti. Ceza ve sivil mahkemelerde ve ceza duruşmalarında yargıç vekili olarak yetkilendirilmişlerdi. Mahkemelerde karar onaylanmadığında, eğer önemsiz bir konuysa, kendileri bir hüküm verecek ve cezalandıracak veya beraat ettirecek ve kendi takdirlerine göre mahkûmu tahliye edeceklerdi. Konu önemliyse, onu Yüksek Komiser'in düşünce ve kararına sunacaklardı. Sivil davalarda davayı izleyecekler ve eğer hükümden memnun değillerse, yürütmeyi durduracaklar ve temyize götürülmesini kabul edeceklerdi. Kendileri temyiz kararı aldıktan sonra, bu hükümlerini notlarıyla Yüksek Komiser'in onayına sunacaklardı⁵⁶.

Sivil Komiserlerin yanına daha sonra yardımcı olarak Komiser Muavinleri atanmıştır⁵⁷. Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley tarafından ilçelerde görevlendirilen ilk Sivil Komiserler şu isimlerdir: Larnaka bölgesi için Tuğgeneral Watson, V.C., C.B.; Limasol bölgesi için Tuğgeneral Macpherson, V.C., C.B; Magosa bölgesi için Kaptan Swain, Tugay Komutanı; Girne bölgesi için Üsteğmen Holbech, 60'ıncı Tugay; Baf bölgesi için Üsteğmen Wauchope, 42'inci Alay⁵⁸.

İdari görevlendirmeler yapıldıktan sonra 14 Eylül 1878'de çıkartılan bir Krallık Konseyi Emri (Order in Council) ile adanın yönetim yapısını belirleyen ilk İngiliz Anayasası yürürlüğe sokulmuştur⁵⁹. 1 Ekim 1878 tarihli London Gazette'nin akşam baskısında yer alan, 2 Ekim günü The Times Gazetesi'nde yayımlanan ve 28 maddelik bir Kraliyet Emri şeklinde olan 1878 Anayasası şöyledir:

“Kıbrıs'ta antlaşmayla Majesteleri Kraliçe adına yönetme ve yargılama yetkisi tanınmış olduğuna göre, şimdi, o hâlde 1843 ile 1878 arasındaki Yabancı Ülke Mahkemelerinde Yargılama Yetkisi Kanunları'ndan da yetki alan Majesteleri tarafından Danışma Meclisi'nin tavsiyesiyle ve Meclis tarafından kabul edilmiş aşağıdaki emirler verilmiştir:

“1. Söz konusu Kıbrıs adasında (bundan sonra 'adı geçen ada' denecektir) bir Yüksek Komiser ve Başkomutan olacaktır ve Yüksek Komiser'e vekâlet edecek olan kişi zaman zaman Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mühürü altındaki Komisyon tarafından atanacaktır.

⁵⁵ **The Times**, 7 Ağustos 1878.

⁵⁶ **The Times**, 8 Ağustos 1878.

⁵⁷ **The Times**, 15 Ağustos 1878.

⁵⁸ **The Times**, 8 Ağustos 1878.

⁵⁹ Gürel, **a.g.e.**, s.36.

2. *Yüksek Komiser adı geçen adayı Majesteleri Kraliçe adına yönetecek, ve emri ve ona verilen görevi doğrultusunda olacak olan bütün icraatı, bu Emir 'le ve Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mührü altında ona bildirildiği gibi komisyonun ona verdiği bazı yetkilere, ve zaman zaman Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mührü altında, veya Konsey'de Majesteleri Kraliçe'nin Emri'yle veya Bakanları aracılığıyla Majesteleri Kraliçe tarafından Yüksek Komiser'e verilmiş talimata, ve bundan böyle adada yürürlüğe konacak olan kanun ve yönetmeliklere göre yapacaktır.*

3. *Yüksek Komiser makamını temsil eden resmi bir mühür taşıyacak, ve Majesteleri Kraliçe'nin zaman zaman onayladığı şekliyle bu mühür söz konusu adanın mührü sayılacak, ve adada yürürlüğe girecek kanunların onaylanması için Yüksek Komiser tarafından saklanabilecek ve kullanılabilir.*

4. *Söz konusu adada ilerde belirtileceği gibi oluşturulacak olan bir Yasama Konseyi olacaktır.*

5. *Bakanları'ndan biri aracılığıyla, tamamen veya kısmen kanun ve yönetmelikleri onaylamak veya reddetmek herhangi bir karar yoksa kendi Danışma Meclisi'nin tavsiyesiyle iyi yönetim, huzur ve düzen için gerekli olan kanun ve yönetmelikleri yapmak ve yürütmek yetkisi Majesteleri Kraliçe'de saklı olması şartıyla, Yüksek Komiser'in ve Yasama Konseyi'nin uygulaması için Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mührü altında yayımladığı tüm talimata bağlı olarak, zaman zaman huzur, düzen ve iyi yönetim için gerekli olan kanun ve yönetmelikleri Yasama Konseyi'nin tavsiyesiyle yapmak Yüksek Komiser için yasal olacaktır.*

6. *Majesteleri Kraliçe tarafından adlandırılacak veya tasarlanacak şekilde, Majesteleri'nin mührü ve imzasıyla bu amaç için yayımlanacak emir ve yetkilere göre, Majesteleri Kraliçe'nin isteğiyle Yüksek Komiser'in geçici olarak ataması kaydıyla, söz konusu imza ve mühür altındaki emir ve yetkilerin uygulanması için, üyelerinin üçte birinin, adı geçen adadaki makamlarda yer alacak 'resmi üyeler' ve diğer yarısının ada sakinlerinden seçilecek olan 'gayri resmi üyeler' olması ve bu üyelerin zaman zaman uygun görüldüğünde yeniden atamaya tabii olarak, yalnızca iki yıllığına görev yapması şartıyla adı geçen Yasama Konseyi bir süreliğine Yüksek Komiser'den başka, sayıca dörtten az sekizden fazla olmayacak şekilde diğer kamu görevlileri ve kişilerden oluşacaktır.*

7. *Adı geçen Konsey'in herhangi bir üyesinin adı geçen adadan ayrılması veya görevini yapamaz durumda olması durumunda veya herhangi bir nedenden dolayı üyeliği düşecektir, adanın yasaları altında herhangi bir organ aracılığıyla o üyenin yerine uygun olan resmi veya gayri resmi üye atamak Yüksek Komiser için yasal olacaktır, ve geçici yokluğu ve görev yapamamazlığı nedeniyle geçici atamaların olduğu bütün durumlarda, o üye adı geçen adaya döner dönmez, veya Yasama Konseyi üyeliği görevini yapabileceği Yüksek Komiser tarafından ilan edilir edilmez, geçici olarak atanan Konsey üyesinin üyeliği sona erecektir. Her geçici atama Majesteleri'nin Bakanları'ndan biri aracılığıyla durdurulabilecek veya söz konusu yetki ile Yüksek Komiser tarafından geri alınabilecektir.*

8. *Yasama Konseyi'nin her üyesi, daha önceki durumuna bakılmaksızın, Majesteleri Kraliçe istediği sürece görevinde kalacaktır ve herhangi bir nedenden dolayı üyeliği sona ererse, onun yerine yeni bir üyenin atamasının askıya alınması dâhil, resmi ile gayri resmi üyeler arasındaki oranın değişebilecek olmasına bakılmaksızın, adı geçen Konsey çalışmayı sürdürebilecek ve Konsey'in icraatı geçerli olacaktır.*

9. *Konsey'in resmi üyeleri gayri resmi üyelerinden önce gelecek, makamlarına göre kendi aralarında veya ast üst sırasındaki bir belirsizlik durumunda Yüksek Komiser'in emriyle sıralanacaklardır. Gayri resmi üyeler ise, Yüksek Komiser aksini emretmediği sürece, atanma tarihleri esas alınarak, eğer aynı yetkiyle atanmışlarsa, derecelerinin belirlendiği emre göre mevki elde edeceklerdir.*

10. *Yüksek Komiser'in veya onun yokluğunda yazılı olarak atadığı herhangi bir Konsey üyesinin yokluğu veya Yüksek Komiser'in atamasının gecikmesi durumunda protokole göre ilk sırada yer alan kişi Konsey oturumlarına başkanlık edecektir. Konsey'e getirilmiş bütün konulara oy çokluğuyla karar verilecektir ve Yüksek Komiser'in veya oturum başkanının bir oyu ve ayrıca oyların eşit çıkması durumunda kesin neticeyi belirleyici oyu olacaktır.*

11. *Konsey tarafından aksi kararlaştırılana dek, Yüksek Komiser veya oturum başkanının yanı sıra Konsey'in üç üyesi mevcut olmadığı müddetçe (oturumu erteleme hariç) hiçbir işlem yapılamayacaktır.*

12. *Konsey'in işlemleri ve kanunları Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mühürü altındaki ve Yüksek Komiser'e bildirilen talimata uyumlu olacaktır.*

13. *Bu talimata bağlı kalarak Konsey kendi icraatının düzenlenmesi için daimi kanunlar ve yönetmelikler yapabilecektir.*

14. *Herhangi bir Konsey yesi iflas ederse, herhangi bir suçtan hüküm giyerse veya Yüksek Komiser'in iznini almadan üç aydan fazla söz konusu adanın dışında olacaksa, Yüksek Komiser yazılı olarak o yenin Konsey'deki sandalyesinin boşaldığını ilan edebilecek ve bu ilanın yayımlanmasından hemen sonra o üyenin yeliği sona erecektir.*

15. *Yüksek Komiser imzalı el yazısıyla herhangi bir Konsey üyesini görevden alabilecek, bu tür bir işlem bazen Majesteleri Kraliçe adına Yüksek Komiser'e bildirilmek üzere Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mührünün olduğu talimata eklenebilecektir.*

16. *Konsey'in herhangi bir gayri resmi yesi istifa edebilecek; ancak Yüksek Komiser tarafından imzalı el yazısıyla onaylanana kadar böyle bir istifa yürürlüğe girmeyecektir.*

17. *Adı geçen Yasama Konseyi'nin tavsiyesiyle, Yüksek Komiser tarafından yapılan herhangi bir kanun veya yönetmelik Majesteleri Kraliçe adına Yüksek Komiser onaylayana ve onayın kanıtı olarak imzalanana kadar yürürlüğe girmeyecektir.*

18. *Bu Emir'de yer alanlar dışında, Yasama Konseyi olağanıst hâllerde Bakanları'ndan biri aracılığıyla Majesteleri Kraliçe tarafından tamamen veya kısmen reddedilmek şartıyla adı geçen adanın huzuru, düzeni ve iyi yönetimi için zaman zaman yönetmelikler yapabilecek ve ilan edecektir, ve Majesteleri Kraliçe tarafından onun Bakanları'ndan biri aracılığıyla daha önce reddedildiği bildirilmedikçe veya adı geçen Yasama Konseyi'nin tavsiyesiyle Yüksek Komiser tarafından yapılan bir kanun veya yönetmelik ile denetlenmedike veya iptal edilmedikçe ilanından itibaren altı ayı geçmemek kaydıyla çıkan her yönetmelik Yasama Konseyi'nin tavsiyesi Yüksek Komiser tarafından yapılacak yönetmelikler kanun hükmünde olacaktır.*

19. *Yasama Konseyi'nin tavsiyesiyle Yüksek Komiser tarafından yapılan ve reddedilen herhangi bir kanun ve yönetmelik Yüksek Komiser tarafından adı geçen adada yasanın reddi yayımlanır yayımlanmaz yürürlükten kalkacaktır.*

20. *Yüksek Komiser adanın devlet mührü altında adı geçen adada Majesteleri tarafından yasal olarak yapılan arazi bağışlarını ve tasarruflarını Majesteleri Kraliçe adına ynetebilecektir.*

21. *Yüksek Komiser bütün Hakimleri, Sulh Hakimlerini atayabilecek, ve adı geçen adada gerekli olan diğer memurlar yasal olarak, Majesteleri Kraliçe tarafından hepsi de Majesteleri'nin istediği sürece makamlarında kalmak kaydıyla atanacaktır.*

22. *Yüksek Komiser uygun gördüğünde, Majesteleri Kraliçe adına, adı geçen adadaki herhangi bir mahkemede veya herhangi bir Hakim, Sulh Hakimi, veya yüksek adliye memuru önünde suçlanan herhangi bir sanığa sınırsız ve şartsız özel af veya herhangi bir tarihte yasalara eklenecek şartlı özel af getirebilecek veya kendisi uygun gördüğünde belli bir süre için sanığın cezasının ertelenmesini sağlayabilecektir.*

23. *Yüksek Komiser uygun gördüğünde, Majesteleri Kraliçe adına, Majesteleri'nin payına düşen veya ona ödenecek olan ve para cezalarından elde edilen parayı herhangi durumda elli poundu geçmemek şartıyla toplayabilecek; Majesteleri Kraliçe'nin isteği Yüksek Komiser'e bildirilene ve onaylanana dek, Yüksek Komiser elli poundu aşan para cezalarının ödenmesini askıya alabilecektir.*

24. *Yüksek Komiser, yeterli neden gördüğünde, adı geçen adadaki makamında bulunan herhangi bir görevin yasal yürütmesini, Majesteleri Kraliçe'nin emri bildirilene kadar yürütmenin devam etmesi kaydıyla askıya alabilecektir. Yüksek Komiser askıya alma işlemine uygularken, Majesteleri Kraliçe'nin imzası ve mührü altında kendisine bildirilen emirlere uymak zorunda olacaktır.*

25. *Yüksek Komiser'e tavsiyede bulunmak amacıyla adı geçen adada kendi imzası ve mührü altında, Majesteleri Kraliçe tarafından zaman zaman Yüksek Komiser'e bildirilecek talimat ile yönetilecek belli kişilerden oluşacak bir Yürütme Konseyi olacaktır. Bütün yeler Majesteleri Kraliçe'nin istediği sürece adı geçen Konsey'de görev yapacaktır ve adı geçen Yürütme Konseyi talimatta zaman zaman yer aldığı şekilde işlerin yürütülmesinde kanunları izleyecektir.*

26. *Yüksek Komiser'in ölümü, yetersizliği, ayrılması veya adadan bir süreliğine ayrılması halinde, ona verilen yetkiler, Majesteleri Kraliçe'nin başka*

istekleri bildirilene dek, Majesteleri'nin imzası ve mührü altındaki herhangi bir organla yönetmek üzere atanacak olan başka bir kişiye verilecektir. Eğer böyle biri yoksa Majesteleri Kraliçe adına adadaki düzenli birliklere komuta eden yüksek rütbeli bir subay bir süreliğine görev yapacaktır.

27. Majesteleri Kraliçe'nin Konsey'de kabul edilen aşağıdaki Emirleri, yani Bâb-ı Âli Vilayetlerinde Konsoloslukların Yargılama Yetkisi Kanunu ile ilgili 12 Aralık 1873 tarihli Emir, adı geçen vilayetlerde İngiliz gemileri üzerine konan Hastane Vergileri Kanunu ile ilgili 13 Mayıs 1875 tarihli Emir; 12 Aralık 1873 tarihli Emir'i tadil eden 26 Ekim 1875 tarihli Emir, Yüksek Komiser'in bildirisinde yer alan tasarruflar ve istisnalar haricinde (eğer varsa) söz konusu bildirisinin yayımlandığı tarihten itibaren adı geçen adada yürürlükten kalkmış olacaktır.

28. Bu Emir geçerli olacak ve:

(a) Yüksek Komiser'in atanması ve bu Emir'in çıkmasından hemen sonraki talimatın yayımlanması,

(b) Yüksek Komiser'in yetkisiyle adı geçen adada yayımlanacak herhangi bir bildiriye belirtilecek tarihten hemen sonra bu Emir'de uzlaşılan ve yer alan bütün konular ve önlemler için uygulanacaktır.

"Bu Emir kendi Danışma Meclisi'nin tavsiyesiyle Majesteleri Kraliçe tarafından aynısı kaldırılana veya değiştirilene kadar yürürlükte kalacaktır.

"Sırasıyla Pek Şerefli Salisbury Markizi'ne ve Pek Şerefli Vikont Cranbrook'a, yani Majesteleri Kraliçe'nin iki Bakanı'na, Lordlar'a, Hazine Komiserleri'ne, gerekli emirler verilecektir."⁶⁰

14 Eylül tarihli Kraliyet Emri'yle yayımlanan 1878 Kıbrıs Anayasası, Kıbrıs'taki The Times muhabiri tarafından şöyle özetlemiştir:

"1. Sömürge Valisi Makamı'na talimat Kraliçe'nin mührü veya onayı altında, Kraliyet Emri (Order in Council) ile veya Kraliçe adına Dışişleri Bakanı tarafından verilecek, bundan sonra uygulanacak kanunlar ve emirler bu talimatla uyumlu olacaktır.

⁶⁰ The Times, 2 Ekim 1878.

2.Yüksek Komiser Yasama Konseyi'nin tavsiyesiyle, eğer gerekirse merkezden gönderilen talimata bağlı olarak kanun yapacak, kanunları reddetme yetkisi Kraliçe'de olacaktır.

3.Yasama Konseyi yeleri iki yıllığına seçilecek. 4'ten az 8'den fazla olamayacak. Yarısı resmi, yarısı gayri resmi üyelerden oluşacaktır.

4.Yüksek Komiser olağanüstü hâllerde kanun yapacak ve altı ay yürütecektir.

5.Yüksek Komiser'in danışmanlığında geçici ve olağanüstü olmayan hâllerde çalışan bir yürütme konseyi kurulacaktır. Bu konsey Kıbrıs'taki orduya komuta edecek üst düzey bir subaydan ve adanın değişik yerlerinde görev yapan üç üst düzey yetkiliden oluşacaktır.

6. Yüksek Komiser yetkisine dayanarak Yürütme Konseyi'nin aldığı karara aykırı hareket edebilecektir.

7. Sömürge Valisi Makamı Kraliyet Emri (Order in Council) ile belirlenecek ve emirler Yüksek Komiser'e mühür veya imza ile imtiyazname (berat) veya tüzükle gönderilecektir."⁶¹.

Sonuç olarak, 1878 Anayasası İngiliz sömürgelerinde yapılmış yasalarla aynı olmaktaydı⁶². The Times muhabirinin 1878 Kıbrıs Anayasası'yla ilgili özetinde de görüldüğü gibi, Kıbrıs Yüksek Komiseri Sömürge Valisi olarak kabul edilmiřtir⁶³. Söz konusu anayasa tipik bir dolaylı yönetim anlayışından uzak olup, doğrudan bir yönetim ngrmektedir⁶⁴. Bu Kıbrıs'ın doğrudan Londra'ya bağlanması, adanın İngiltere'deki yasalara ve siyasal sisteme göre bizzat yönetilmesi anlamına gelmekteydi⁶⁵. Nitekim Yüksek Komiser, ada idaresi ile ilgili bütün icraat ve hareketlerinde İngiltere Kraliçesi'nin emirlerine uymak zorundaydı⁶⁶. Kıbrıs İngiltere Kraliçesi adına yönetilecekti. Bütün yasal işlemler Kraliçe'nin emirlerine uygun olmak mecburiyetindeydi. Yasaların yürürlüğe girmesi ancak İngiltere Kraliçesi'nin onayı veya reddine bağlı olacaktı. The Times muhabiri de yukarıda alıntılanan yazısında Yüksek Komiser'in icraatında yasal olarak tamamen İngiltere Kraliçesi'ne bağlı olduğunu belirtmiřtir⁶⁷. Kıbrıs'a doğrudan yönetim modeli getirildiği için Yasama Konseyi'nin Yüksek

⁶¹ **The Times**, 23 Ekim 1878.

⁶² Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde...**, s. 47; Gürel, **a.g.e.**, s.36.

⁶³ **The Times**, 23 Ekim 1878.

⁶⁴ Samani, **a.g.e.**, s.67.

⁶⁵ Samani, **a.g.e.**, s.44.

⁶⁶ Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde...**, s. 45-46.

⁶⁷ **The Times**, 23 Ekim 1878.

Komiser'e tavsiyede bulunmanın ötesinde bir nüfuzu yok gibiydi. Bu görüşü 1878 Kıbrıs Anayasası'nı tahlil eden yazarlar da savunmuştur. Mesela İngilizler döneminde Kıbrıs'taki anayasal süreci inceleyen Gazioğlu, 1878 Anayasası'nı Kıbrıs halkının yer almadığı bir anayasa olarak tanımlamıştır⁶⁸. Kıbrıs Yasama Konseyi'yle ilgili çalışmasında Samani 1878 Kıbrıs Anayasası ile 1882 Kıbrıs Anayasası'nı kıyaslamakta ve ikincisiyle Kıbrıs halkının yönetime temsili katılımının sağlandığını yazmaktadır⁶⁹. Kıbrıs'taki İngiliz dönemini ele alan Zia ise, Kıbrıs Yasama Konseyi'yle görünüşte bir meşruti idare kurulduğu yorumunu yapmaktadır⁷⁰. Yasama Konseyi'nde resmi üyelerin mevki bakımından gayri resmi üyelerin üstünde olduğu, gayri resmi üyelerin de Kıbrıs halkı yerine İngiliz yönetimi tarafından belirlendiği düşünülürse bu görüşlerin doğru olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, Yürütme Konseyi'nin de tıpkı Yasama Konseyi gibi Yüksek Komiser'e tavsiyede bulunmak dışında pek bir etkiye sahip bulunmadığı The Times muhabirinin yazısından anlaşılmaktadır⁷¹.

1878 Kıbrıs Anayasası'nın değerlendirilmesinden sonra, İngilizlerin Kıbrıs'ta nasıl bir idari bir yapı oluşturduğunu anlamak bakımından Kıbrıs Yasama Konseyi'nin nasıl kurulduğuna kısaca değinmek yerinde olacaktır. 14 Eylül 1878 tarihli Kraliyet Emri'nde öngörüldüğü gibi, Yasama Konseyi altı üyeden oluşmuştu. Üç İngiliz resmi üye dışında, bu ilk Konsey'deki gayri resmi üç üyeden biri Türk, biri İtalyan asıllı bir Kıbrıslı, öteki ise bir Rum olmuştu⁷². The Times bu üç üyeyi isimleriyle birlikte şöyle tanıtmıştır:

*“Ekselansları (Yüksek Komiser) yerlilerden seçilecek üçünü tayin etti bile. Türk üye, Mustafa Fuat Efendi, eski bir Kıbrıslı aileden geliyor, ve buradaki Müslümanlar arasında büyük nüfuz sahip olduğu sanılıyor; Rum üye, Bay Glykys imtiyazlı bir tüccardır. Bay Mattei Kıbrıs'ta büyük bir malvarlığına sahip, bunu miras olarak devralmış ve uzun zamandır Kıbrıs'ta oturan İtalyan asıllı biridir.”*⁷³.

1879 Nisan'ında Yüksek Komiser Wolseley tarafından seçilen Yasama Konseyi üyeleri, Ağustos ayı içinde Kraliçe tarafından onaylanmış ve ilk “konsey” göreve başlamıştı⁷⁴.

Yasama Konseyi'nin bu şekilde kurulmasından sonra, daha önce İngilizlerce olumsuz değerlendirildiğine değinilmiş olan ve The Times'ta adı Türk polisi olarak geçen

⁶⁸ Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 46.

⁶⁹ Samani, *a.g.e.*, s.67-68.

⁷⁰ Zia, *a.g.e.*, s.85.

⁷¹ *The Times*, 23 Ekim 1878.

⁷² Gürel, *a.g.e.*, s.36.

⁷³ *The Times*, 23 Ekim 1878.

⁷⁴ Gürel, *a.g.e.*, s.36.

Zaptiye örgütünün yerine geçmek üzere bir polis örgütü kurulmasında da gecikilmemiştir⁷⁵. Henüz Kıbrıs'ın yönetimi Yüksek Komiser olarak tayin edilen Sir Garnet Wolseley'e devredilmemişken Zaptiyelerin “dağıtılmaları ve yeniden Kıbrıs'ın askeri polisi olarak İngiltere'nin hizmetine alınmaları önerilmişti⁷⁶. Kıbrıs'taki The Times muhabiri de “suçlular için rüşvetten ve borçtan uzak bir zaptiye kurumunun oluşturulmasına başlandığı” bilgisini gazetesine göndermişti⁷⁷. Bundan birkaç ay sonra da, Yüksek Komiser olarak adayı yönetmeye başlamış olan Sir Garnet Wolseley, Kıbrıs'ta görevleri kanunla belirlenmiş olan polis kuvvetine mensup subayların ve erlerin adadaki İngiliz yönetiminin hizmetine alınmasını sağlayan yönetmeliği ilan etmiştir⁷⁸. Kıbrıs Yasama Konseyi islahat için çıkardığı kanunlarla adanın idaresinde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir⁷⁹.

Kıbrıs'ta yapılan idari islahat ilk zamanlarda, birtakım sorunlara yol açmıştır. Yasama Konseyi'nin yapısı eleştirilmeye başlanmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, bu konseyin üyelerinin yarısı seçilmiş, yarısı atanmış olacaktı. Hem Türk hem Rum cemaati Osmanlı döneminde olduğu gibi Konsey'de eşit şekilde temsil edilecekti⁸⁰. Ancak Rumlar buna itiraz etmişlerdi. 1879'da Rum üyeler Konsey'den istifa etmişler ve üyelerin nüfus oranına göre belirlenmesini istemişlerdi. 1880 ve 1881'de yaşanan tartışmaların ardından, İngiltere 1882'de yeni bir Anayasa'yı yürürlüğe koymuştu. Dışişleri Bakanı Lord Kimberley'in 1882 Anayasası ilgili telgrafı The Times'ta da yayımlanmıştı. Bu Anayasa'ya göre: 1) Yasama Konseyi 9 Hristiyan, 3 Müslüman ve 6 resmi üyeden oluşacaktı. 2) Hristiyan üyeyi Hristiyanlar, Müslüman üyeyi Müslümanlar seçecekti 3) Oyların eşit çıkması durumunda, Yüksek Komiser'in oyu ayırıcı oy alacaktı. 4) 5 yıldan fazla oturan yabancılar oy ve temsil hakkına sahip olacaktı. Hatta bu konuyla ilgili olarak, bir İngiliz tüccarın Konsey'de pek çok yerliden çok daha yararlı olacağı belirtiliyordu. 5) Yeni kurulan organ şu yükümlülüklerden sorumlu olacaktı: a) Türkiye'ye ödenen Kıbrıs vergisi, b) Yüksek Komiser'in £40.000'i geçmeyecek maaşı ve harcamaları, c) Konsey'deki altı resmi üyenin maaşı, ç) Yargıçların maaşları ve Hukuk Mahkemelerinin giderleri. 6) Bütçe Hükümet tarafından Konsey'e sunulacaktı. Vergileri artırmak, oranlarda değişiklik yapmak veya vergiyi uygulamaya koymak Konsey'in onayıyla olacaktı. 7) Seçili üyeler kamu işlerinde hükümet üyeleriyle görüş alışverişinde bulunma, kanun, önerge ve hükümet tarafından sunulan kanun

⁷⁵ Gürel, a.g.e., s.36.

⁷⁶ *The Times*, 8 Ağustos 1878.

⁷⁷ *The Times*, 2 Eylül 1878.

⁷⁸ *The Times*, 5 Kasım 1878.

⁷⁹ *The Times*, 9 Ekim 1883.

⁸⁰ Beratlı, a.g.e., s.35.

taslaklarında değişiklik önerme hakkına sahipti. Ancak gayri resmi memurlar Hükümet tarafından sunulan Bütçede özel bir harcama kalemi oluşturmayı veya kalemi artırmayı önerme yetkisine sahip değildi. 8) Çıkarılan kanunları Kraliçe onaylamayabilirdi. 9) İlk Konsey'in süresi üç yıl olacak, ondan sonrakilerin süresi, Yüksek Komiser feshetmediği müddetçe beş yıl olacaktı. 10) Olağanüstü hâllerde veya uluslararası bir sorunda yetki Kraliçe'de olacaktı. 11) Kıbrıs bir sömürge olmayıp, Osmanlı Sultanı ile antlaşma yapılarak geçici bir süreliğine devralındığından, Kraliçe haklarını devredemezdi. 12) Anayasayı oluşturan organı kaldırma veya yeniden düzenleme yetkisi Kraliçe'deydi⁸¹. Böylece Kıbrıs, parlamento kurumlarını işleten bağımsız bir devlet sayılıyordu⁸².

Dışişleri Bakanı Lord Kimberley'in Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir Robert Biddulph'a gönderdiği telgrafta da Anayasa değişikliği ile ilgili Kraliyet Emri (Order in Council) yer almaktaydı. Gönderide yer alan Emir'in maddeleri şöyle aktarılıyordu: 1) Yüksek Komiser Kraliçe tarafından atanacaktı. 2) Konsey, 18 kişiden; yani 12 seçili ve 6 resmi. 12 üyenin 9'u Hristiyan, 3'ü Müslüman oluşacaktı. 3) Ada üç seçim bölgesine ayrılacaktı. 4) 5 yıldan fazla yaşayan, 21 yaşına gelmiş, vergi mükellefi her kişiye yurttaşlık verilecekti. 5) Konsey idaresi en az yılda bir düzenlenecekti. 6) Konsey tartışmaları ve yasa tasarıları İngilizce, Türkçe veya Rumca olabilirdi. 1882 Anayasası'na göre üç seçim bölgesi şunlardı: Lefkoşe-Girne, Magosa-Larnaka ve Limasol-Baf. Her seçim bölgesinde 1'i Müslüman, 3'ü Hristiyanlarca seçilmek üzere 4 üye seçilecekti. Bu sayı nüfus oranına göre belirlenmişti. 1878-1883 arasında ortaya çıkan üç kayıta da Türk nüfusun Rum nüfustan daha az olduğu görülmekteydi. Bir kaynağa göre, 1879 yılında, Kıbrıs'ta 45 bin Türk, 95 bin Rum ve 2 bin diğerleri olmak üzere, toplam 165 bin kişi yaşamaktaydı. Üç yıl sonra, 1881'de yapılan nüfus sayımında ise, 45.458 Müslüman, 137.631 Ortodoks ve 2541 diğerleri olmak üzere, 185.630 sonucu alınmıştı. 1883 yılının Temmuz ayında yapılan ilk seçimlere ise kayıtlı 16.727 Hristiyan seçmenin %54,8'i, yani 9172'si, yine kayıtlı 1264 Müslüman seçmenin %53'ü, yani 670'i katılmıştı.

Kıbrıs'taki Yasama Konseyi'ni inceleyen Samani'ye göre, 1882 Kıbrıs Anayasası iki uzlaşmaz görünen fikri birleştirmiş gibiydi: Eski Osmanlı Millet Sistemi'ne dayalı bir temsiliyet ilkesi ile çoğunluğun haklarına dayalı Batı Demokrasisi⁸³.

Lord Kimberley'e göre, Rumlar bu düzenlemeden memnun olmuşlardır. Kimberley, Türklerin ise bunu olumsuz değerlendirdiklerini belirtmiştir. 12 seçili üyenin 9'unun Rum,

⁸¹ *The Times*, 6 Nisan 1882.

⁸² *The Times*, 6 Nisan 1882.

⁸³ Samani, *a.g.e.*, s.107.

3'ünün Türk olması ve İngiliz yönetiminin daha çok Rumlardan yana tavır alması, Türkler arasında huzursuzluğa neden olmuştu. Nitekim Rumlar Enosis (Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama) taleplerini mevcut ortamdan yararlanarak sonraki yıllarda da söylem ve eylemleriyle daha şiddetli dile getirmeye devam etmişlerdir⁸⁴.

Diğer yandan, 1883'te yürürlüğe giren yeni Anayasa 1887'ye kadar hiçbir sorun çıkmadan uygulanmıştı. Ancak Kıbrıs Rumları 1887 sonu ile 1888 başı arasında bu Anayasa'ya karşı çıkmışlardı. Kendilerine Konsey'de çoğunluk ve bazı imtiyazlar bahşeden 1882 Anayasası'nı beğenmemeye ve idar teşkilttan şikyet etmeye başlamışlardı. Konsey'deki yetkilerini artıracak bir karar sureti oluşturmuşlardı. Bu karar suretinde, veto hakkının Yüksek Komiser'den alınması ve sınırlanması isteniyordu. Bu istek İngiliz Hkmeti tarafından ilk başta reddedilmesine rağmen 1889 yılında kabul edilmişti. 1894'te, Yürütme Konseyi'nin gizli bir Danışma Konseyi olarak kalacağı fakat Yüksek Komiser'in gerekli gördüğü zaman, tavsiyelerini almak amacıyla, 3 Kıbrıslıyı daha ek ye olarak tayin edebileceği açıklanmıştı. Dönemin Yüksek Komiseri Sir Walter J. Sendall bu amaç doğrultusunda yine 1894 yılı içinde biri Türk ikisi Rumdan oluşan üç üyenin atamasını gerçekleştirmişti. Bu karar ilk önce uygulanmadıysa da 2 Haziran 1897 tarihinde çıkan bir Konsey Kararı (Order in Council) ile daha etkili olmaya başlamıştı. Bu yine Türkler aleyhine bir durum yaratmıştı. XIX. yüzyılın bu son yirmi yılında Yasama Konseyi'nin yapısındaki değişikliklerin yansımaları bu şekilde olmuştu.

XX. yüzyılın başından itibaren adadaki anayasa mücadeleleri de hızlanmıřtı⁸⁵. Yasama Konseyi'ndeki Rum yeler, 1902'de söz konusu Konsey'deki yetkilerinin artırılmasını istemişlerdi. 18 üyeli Konsey'de 9 Rum üyeye karşı 3 Türk, 6 İngiliz memurla birlikte bu öneriye karşı çıkmışlardı. Dokuz dokuz gibi eşit oy çıkması zerine, Yüksek Komiser ayırıcı oyu kullanmış ve bu önerinin reddedilmesini sağlamıştı. Buna rağmen Rumlar anayasayı kendi çıkarları doğrultusunda değiştirme isteğinden vazgeçmemişlerdi. 13 Ekim 1907 günü Kıbrıs'ı ziyaret eden Sömürgeler Bakan Yardımcısı Winston Churchill Müslüman, Rum, Katolik ve Ermeni cemaatlerinin temsilcilerinin bulunduğu on kişilik heyeti kabul etmiş ve Lefkoşe'de dört saat zaman geçirmişti. Yasama Konseyi'nin Rum yeleri Yasama Konseyi'ndeki Rum ye sayısının artırılması isteğini içeren bir muhtırayı Churchill'e sunmuşlardı. Bu muhtıra dört maddeden oluşmaktaydı. Maddeler şunlardı:

⁸⁴ Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde...**, s.51-52.

⁸⁵ **The Times**, 14 Ekim 1907; Gazioğlu, **a.g.e.**, s.55.

“1. Konsey'in seçilmiş yeleri mali meselelerde tam bir kontrol hakkına sahip olmalıdır.

2. Hükümet tarafından tayin olunan ve halkoyu ile seçilmemiş bulunan “Official” (Resm) yelerin Konsey'in kanun yapma yetkisi ile ilgili çalışmalarında hiçbir rolleri olmamalıdır. Yani bu üyeler yasamada hak sahibi olmayacaktır.

3. Seçilmiş ye sayısı, her iki cemaatin nüfus nispetine uygun bir şekilde temsil edilmelerini sağlamak amacıyla yeniden genişletilip ayarlanmalıdır.

4. Bütün idari ve adli makamlar Kıbrıslılar ile doldurulmalıdır”⁸⁶.

Muhtıra Winston Churchill tarafından kabul edilmemiştir. Rumlar, bu taleplerini İngiliz Hkmeti'ne kabul ettirmek için 1912'ye kadar uğraş vermişlerdir. 1912 yılında Rumlar Kıbrıs Yasama Konseyi'ndeki Rum ye sayısının artırılmasını İngiliz Hkmeti'nden tekrar talep etmişlerdir. İngiliz Hkmeti, Konsey'deki Rum ye sayısını artırmanın adadaki Türklerin güvenliğini olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle bu talebi reddetmiştir. Bunun zerine, Yasama Konseyi'nin Rum yeleri, 17 Nisan 1912'de topluca istifa etmişlerdir. Ardından Rumların seçtiği bir delege heyeti Londra'da Sömürgeler Bakanı'yla görüşmüştür. Rum delegesinin istekleri The Times Gazetesi'nde şöyle belirtilmiştir:

“a) Adada iki esas halk olan, Rumların ve Türklerin mevcut Anayasa'nın ilkelerine uygun olarak, Yasama Konseyi'nde orantılı temsili

b) İişlerinin yönetiminde halka daha geniş bir şekilde katılma hakkını veren anayasal ıslahat

c) Adanın gelirlerinin Kıbrıs halkının çıkarları için uygulanması,ve 1878 İngiliz-Türk Antlaşması belgesine ve ruhuna uygun olarak İngiltere tarafından bizzat Bâb-ı li'ye taahhüt edilmiş verginin ödenmesi zorunluluğunun feshedilmesi

d) Adanın şimdiye kadar bu konularla ilgili olarak mutlak bir şekilde ihmal edildiği gerçeği göz önünde tutularak, gelir fazlasının kamu hizmetlerinin inşasına harcanması, eğitim ve tarım deneklerine ayrılması”⁸⁷.

Burada üzerinde durulması gereken madde 1. Maddedir. Bu maddede Yasama Konseyi'nin sayısal yapısıyla ilgili nüfus oranının dikkate alınması istenmiştir. Sömürgeler Bakanı Harcourt, Yasama Konseyi'nin nüfus oranına göre oluşturulmasına karşı çıkmamıştır.

⁸⁶ Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde...**, s.55-56.

⁸⁷ **The Times**, 20 Ağustos 1912.

Ancak Rum üye sayısının Konsey'de artırılması İngilizlerin yönetimde etkisiz hâle getirilmesi anlamı taşıdığından bu isteği İngiltere'nin çıkarına aykırı görmüştür⁸⁸.

Londra'da bulunan Rum delegesine, iki Rum üyenin yanında, iki resmi üye seçilmesi teklif edilmişti. Bu şekilde Rum üyelerin Konsey'deki işlevi eskisi gibi devam etmiş olacaktı. Ancak Rumlar Konsey'de çoğunluk sağlama amaçlarından dolayı 1914'te bu teklifi reddetmişlerdi⁸⁹. Sonuç olarak, 1914 yılına gelindiğinde, Yasama Konseyi'nin üye sayısı ekseninde yaşanan anlaşmazlıkların henüz sona erdirilemediği görülmektedir.

İdari ıslahatta diğer bir sıkıntı da dilde baş göstermişti⁹⁰. The Times'ın Lefkoşe muhabiri, yazdığı yazıda Yasama Konseyi'ndeki bildirimleri anlamak için Türkçe ve Rumca bilgisine sahip tercümanlara ihtiyaç duyulduğunu; ancak, bu tercümanların maliyeti yüksek olduğu (£500 veya £600) ve bunun Kıbrıs'taki İngiliz yönetimince karşılanamayacağı anlaşıldığı için sıkıntı yaşandığını ifade etmekteydi⁹¹. Fransa'da yayımlanan "Débats" isimli derginin muhabiri Gabriel Charmes, Kıbrıs'ta yerel dil ve kurumlardan habersiz İngiliz yöneticilerin olduğunu ileri sürmüştü⁹². Adada dava vekilliği yapan H.P.Roche İngiliz memurların Türkçeyi öğrenmeye çalıştıklarını, ancak yetersiz kaldıklarını ve bu yüzden Rum halkıyla iletişim kuramadıklarını yazmıştır⁹³. Roche'un iddialarına The Times'ta cevap veren Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir Robert Biddulph, resmi kurumlarda görev yapan memurların çok büyük oranda Türk ve resmi belgelerin de Türkçe olmasından dolayı İngiliz memurların Türkçeyi öğrenmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca memurların Rumca'yı önemli ölçüde geliştirdiğini belirtmiştir⁹⁴.

Sonuç

The Times Gazetesi'nin yazılarına bakıldığında, bu yazıların daha çok Kıbrıs'ın İngilizlerce işgalinden hemen sonra gazetenin Lefkoşe muhabiri tarafından yazılmış olduğu görülmektedir. Söz konusu yazılarda ilk göze çarpan nokta The Times muhabirinin Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta kurduğu idari sistem hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş olmasıdır. Bu nedenle, İngiliz kamuoyunun adanın Osmanlı dönemindeki idari yapısını bu yazılardan öğrendiği düşünülebilir. The Times muhabirinin yazılarında önemli olan diğer bir özellik adadaki Osmanlı İdari Sistemi'nin olumsuz değerlendirilmesidir. İngiliz işgalinin başında

⁸⁸ Gazioğlu, a.g.e., s.56.

⁸⁹ Gazioğlu, a.g.e., s.57.

⁹⁰ Zia, a.g.e., s.83; Samani, a.g.e., s.114-115.

⁹¹ *The Times*, 27 Ağustos 1878.

⁹² *The Times*, 17 Mayıs 1880.

⁹³ *The Times*, 30 Aralık 1881.

⁹⁴ *The Times*, 4 Şubat 1882.

adaya gelen İngiliz gözlemci W. Hepworth Dixon'un övgülerine rağmen muhabir, adadaki idari sistemdeki aşırı merkezileşmeden dolayı adliye ve bayındırlık işlerinde birtakım aksaklıklar yaşandığını iddia etmektedir.

Bunun yanı sıra, The Times Gazetesi'nde İngilizlerin Kıbrıs'ta yaptığı idari islahat geniş olarak anlatılmıştır. Gazeteden anlaşıldığına göre, İngilizler adadaki Osmanlı idari yapısını kısmen korumuşlardır. Kaymakamlar yerine ilçelere Sivil Komiserler atanmıştır. Burada Sivil Komiserlere geniş idari ve adli yetkiler verildiği The Times muhabirinin yazısında görülebilmektedir.

The Times'ta ne çıkan başka bir konu 1878 Kıbrıs Anayasası olmuştur. Kraliyet Emri olarak gazetede yayımlanan 1878 Anayasası'yla adanın fiilen bir İngiliz sömürgesi hâline getirildiği söylenebilir. Nitekim Kıbrıs hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olsa bile, Yüksek Komiser aracılığıyla İngiltere Kraliçesi tarafından yönetilmektedir. Ayrıca adada İngiltere'deki yasaların geçerli olduğu doğrudan yönetim modeli kurulmuştur. Bu model 1882 Anayasası'yla değişmiş ve adada dolaylı yönetim modeli uygulanmaya başlamıştır. The Times'ta da yayımlanan bu anayasaya göre, Kıbrıs Londra'ya bağlı kalmakla birlikte, halk tarafından seçilen üyelerin olduğu, kendi yasalarını yapabilen bir Yasama Konseyi'ne kavuşmuştur.

Son olarak The Times Gazetesi'nin yayın çizgisi hakkında da bazı tespitler yapmak yerinde olacaktır. İlk olarak gazetede Kıbrıs'ta İngiliz yöneticilerinin yaşadığı dil sorunuyla ilgili tartışma olduğu görülmektedir. Gazete bir dereceye kadar serbest krs gibi işlev görmektedir denebilir. The Times'ta dikkat çekici bir tavır da Kıbrıs Yasama Konseyi ile alakalı olmuştur. Konsey'in Rum yelerinin kendi lehlerinde anayasa değişikliği yapılması talepleri The Times sütunlarına yansımamıştır. Burada İngiliz Hükümetlerinin âdeta resmi yayın organı konumunda olan gazetenin yanlı yayın politikasının etkili olduğu yorumu yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 4. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006.
- Beratlı, Nazım, **İngiliz Dönemi Başlarına Kadar Kıbrıslı Türklerin Tarihi, Kimliğin Kökenleri**, C.I, 1.Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşe, 1993.
- Beratlı, Nazım, **Kıbrıs Türklerinin Tarihi (3. Kitap)**, 1. Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşe, 1999.
- Çiçek, Kemal, “Kıbrıs'ta Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu”, **XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 12-16 Eylül 1994**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Demiryürek, Mehmet, **Nizâm-ı Cedit'ten II. Meşrutiyet'e Osmanlı Reform Sürecinde Kıbrıs**, 1.Baskı, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2010.
- Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri**, I. Cilt, Ekim Basımevi, İstanbul, 1960.
- Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi (1570-1878)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe, 2001.
- Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, I. Cilt, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, VIII. Cilt, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Samani, Meltem Onurkan, **Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Tarihi**, KKTC MEB Yayınları, Lefkoşe, 2001.
- Şahin, Enis, “İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Samsun (1908-1925)”, **Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 1. Kitap (yay. haz: Doç.Dr. Cevdet Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları, Samsun, 2006.
- The Times**,
- Türkgeldi, Ali Fuat, **Mesâil-i Mühimme-yi Siyasiye** (yay. haz: Bekir Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, 3. Baskı, Ankara, 1987.
- Uçarol, Rıfat, **1878 Cyprus Dispute & The Ottoman-British Agreement**, Rüstem Kitabevi, Lefkoşe, 2000.
- Uslu, Dilârâ, **The Times Gazetesi'ne Göre Türkler ve Ermeniler (1918-1919)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.
- Zia, Nasim, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, TKAE Yayınları, Ankara, 1975.